

KYRIACOS C. MARKIDES

DARURILE DEȘERTULUI

Calea uitată a spiritualității creștine

Traducere din limba engleză de:

ANCA IRINA IONESCU

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Nota autorului	9
1. Călătoria la Sedona	13
2. Darul deșertului	31
3. Pelerinajul egeean	55
4. Mânie fără păcat	73
5. Un altfel de spital	93
6. Schimbările sufletului	113
7. Etapele spirituale	141
8. Conștiință	163
9. Viclenia	193
10. Puterea rugăciunii	215
11. Credința sfinților	231
12. Moartea și experiențele la limita morții	245
13. Să ne amintim de Dumnezeu	267
14. <i>Synaxis</i>	289
15. Patimile primare	313
16. Calea spre <i>metanoia</i>	341
17. Reflecții	359
Glosar	373
Bibliografie	377

Nota autorului

Pentru volumul de față sunt recunoscător mai multor persoane. În primul rând și cel mai mult, îi sunt îndatorat părintelui Maximos, personajul principal al lucrării, pentru generozitatea cu care m-a călăuzit în peregrinările mele prin spiritualitatea mistică ortodoxă răsăriteană. Nu mai este nevoie să spun că sunt singurul răspunzător pentru orice deficiențe sau inexactități vor fi întâlnite în paginile care urmează.

Îi sunt, de asemenea, recunoscător episcopului Kallistos Ware, pentru că a citit cu atenție prima versiune a manuscrisului și a formulat observații critice prețioase. Îi sunt îndeosebi îndatorat pentru că a avut bunăvoința să se lase intervievat la Universitatea Oxford, astfel încât cunoștințele sale detaliate și profunde să fie revelate în paginile unui capitol cheie din cartea de față.

Le sunt, firește, îndatorat colegilor mei de la Departamentul de sociologie al Universității din Maine, pentru sprijinul continuu pe care l-au acordat strădaniilor mele din domeniul cercetării de-a lungul anilor și pentru vacanța sabatică din primăvara anului 2003. Îi sunt recunoscător și sociologului Peter Berger, directorul Institutului de Cultură, Religie și Relații Internaționale de la Universitatea din Boston, și lui Elizabeth Prodromou, director asociat, pentru că mi-au oferit o bursă de studii la instituția lor în semestrul de primăvară din 2004, ceea ce mi-a permis să mă concentrez asupra finalizării acestui manuscris.

Recunoștința mea se adresează și următorilor prieteni pentru rolul pe care l-au jucat, direct sau indirect, în elaborarea lucrării de față:

Nikos și Dora Aivaliotis, Akis și Rodoulla Lordos, Dafnis Panayides, precum și toți ceilalți menționați în această carte. Îi sunt profund îndatorat agentei mele literare, cu care colaborez de peste douăzeci de ani, Ashala Gabriel, pentru experiența ei profesională exemplară și pentru încrederea în valoarea lucrării mele, precum și pentru titlul cărții de față. Aș dori să-i mulțumesc, de asemenea, din toată inima lui Eric Major, primul redactor de la Doubleday, pentru că m-a încurajat să scriu *Darurile deșertului*, precum și celui care i-a urmat, Michelle Rapkin, și redactorului asociat, Andrew Corbin. Sprijinul lor cald și entuziast a fost neprețuit pentru proiectul de față.

Colegul și prietenul meu, Mike Lewis, profesor de artă la Universitatea din Maine, a fost primul care a citit fiecare capitol, imediat după ce îl terminam, și mi-a oferit un feedback valoros. M-am simțit deosebit de norocos că biroul meu e amplasat chiar sub studioul său. Acest aranjament providențial mi-a oferit posibilitatea unui contact frecvent cu el și am beneficiat de cunoștințele lui în timpul numeroaselor dialoguri peripatetice prin parcul universității.

Mulțumesc din toată inima prietenilor și rudelor mele din Cipru, mai ales surorii mele, Maroulla, și cumnatului meu, Vassos, pentru afecțiunea lor și pentru că au transformat șederea noastră pe insulă într-o experiență atât de bogată. Lor le este dedicată cartea de față.

Fără iubirea, fără sprijinul constant, fără încurajarea și prezența energică a soției mele, Emily, a fiului meu, Constantine, și a fiicei, Vasia, nu aș fi putut parcurge această odisee intelectuală și spirituală. Ei mi-au fost un sprijin fundamental în ceea ce privește starea mea de spirit și sentimentul de confort. Ca și în cazul lucrării mele precedente, ultima lectură înainte de a trimite manuscrisul la editură a fost făcută de fiul nostru Constantine care este romancier. Sunt fericitul beneficiar al admirabilelor lui cunoștințe de engleză. Și, lucrul cel mai important, așa cum s-a întâmplat cu toate cărțile pe care le-am scris, și aceasta este mult mai bună grație lui Emily. Pe lângă faptul că este tovarășa mea de viață de atâta timp, partenera mea intelectuală, cea mai bună prietenă și confidentă, a fost întotdeauna și cel mai aprig critic și redactorul-șef neoficial al tuturor lucrărilor scrise de mine.

În ceea ce privește forma numelor grecești masculine folosite în adresări dialogate, am urmat aceeași regulă ca și în cărțile mele anterioare. Spre exemplu, orice adresare către „părintele Maximos” se face cu

„părinte Maxime”. Personajului numit „Kyriacos” [o altă voce] i se adresează cu „Kyriaco”, „Andreas” devine „Andrea”, „Lavros” devine „Lavro” și așa mai departe. Numele grecești feminine nu ridică această problemă.*

În cele mai multe cazuri, am recurs la pseudonime pentru a păstra anonimatul persoanelor. Din același motiv, am operat uneori modificări minore în privința timpului și locației în care se desfășoară anumite episoade. Acest lucru nu se aplică în cazul evenimentelor și al personalităților istorice. *Darurile deșertului*, la fel ca și lucrarea anterioară, nu este un roman de ficțiune. Este o scriere bazată pe experiențele și întâlnirile personale ale autorului. La sfârșitul cărții se găsește un glosar de termeni, care poate fi consultat de cititor atunci când este nevoie.

* În această traducere în limba română nu s-au folosit aceste diferențe care apar în discursul dialogat adresat (de exemplu: „Ion” devine și în limba română „Ioane”, „Elena” devine „Eleno”, „Dumitru” devine „Dumitre”). Traducătorul a rămas fidel variantei în limba engleză. (N. red.)

1

Călătoria la Sedona

Era deja întuneric când am intrat în Sedona, localitatea denumită astfel după numele soției unui diriginte de poștă din secolul al XIX-lea, care îi ajutase pe coloniști să mențină legătura cu restul lumii. Relativ puținele lămpi cu neon justificau reputația Sedonei de „Mecca a mișcării New Age”, centru al practicanților medicinei alternative și un mozaic al noilor mișcări religioase. În timp ce străbăteam încet cu mașina centrul orașului ca să ne facem o primă impresie, m-am simțit pentru o clipă de parcă aș fi intrat în Corint pe vremea Sfântului Pavel.

Toate străzile erau neobișnuit de întunecoase, cu un iluminat minim pentru pietoni. Prietena noastră, Pat, care, împreună cu soțul ei, Philip, ne luase de la aeroport, ne-a explicat că acolo Consiliul Municipal, grijuliu, emisese ordonanțe pentru a proteja cerul nopții de poluarea luminii artificiale. Oamenii puteau să privească și acum în sus, să admire Calea Lactee și să simtă prezența masivă a munților, muți, tăcuți, care înconjurau orașul din deșert.

— O luminozitate prea mare în timpul nopții ne obstrucționează capacitatea de a reflecta, de a contempla relația cu Dumnezeu și de a ne gândi la locul nostru în univers, spuse Philip și apăsă pe frână la un stop.

Comentariul lui mi-a amintit de o experiență pe care am avut-o împreună cu soția mea, Emily, în timpul unei vizite la Sivananda Yoga Retreat din Paradise Island, aflat în Nassau. Fusesem invitat acolo ca să susțin o prezentare despre viețile și învățăturile sfinților și înțelepților ortodocși răsăriteni. Printre vorbitori era și un astronom care a prezen-

tat *slide*-uri cu vederi din spațiul extraterestru, realizate cu telescopul Hubble. Am fost profund impresionați de ceea ce ne-a spus, uluiți de măreția și de frumusețea universului fizic. O fotografie uimitoare înfățișa întinderea nesfârșită a miliardelor de galaxii pe care telescopul Hubble reușise să le surprindă.

— Acum nu poți vedea culorile, dar mâine, înainte de seminarul tău, o să te luăm la o plimbare lungă, a promis Pat. Atunci vei înțelege de ce am decis să ne stabilim aici.

Când Mary și Joan, două foste călugărițe catolice care se mutaseră recent din nord-vest la Sedona, m-au invitat să țin un seminar despre „Calea uitată a creștinismului mistic”, am acceptat imediat. Colegii și prietenii care cunoșteau regiunea de sud-vest m-au asigurat că Sedona este un loc de vis, că frumusețea ținutului este de nescris și „nepământeană”.

Acesta a fost un alt motiv pentru care am acceptat invitația lor de a veni cu avionul de acasă, din Maine, în Arizona. La sud-est de Phoenix, în inima deșertului Arizona, se află o mănăstire greacă ortodoxă recent întemeiată, purtând numele Sfântului Antonie Cel Mare, primul pustnic creștin, care a condus mișcarea monastică din secolul al IV-lea. Auzisem relatări neobișnuite și controversate despre împrejurările care duseseră la înființarea mănăstirii și, întrucât eram un fel de cunoscător și colecționar de relatări ieșite din comun, am decis să mă duc și să mă conving eu însumi. Mănăstirea fusese înființată la mijlocul anilor 1990. Era opera unui venerabil îndrumător duhovnicesc de la Muntele Athos, republica monastică inaccesibilă din nordul Greciei și subiectul cercetărilor și scrierilor mele din ultimii zece ani.* O rămășiță din Imperiul Bizantin, Muntele Athos a servit încă din secolul al IX-lea ca refugiu pentru călugării și pustnicii care au păstrat în acea peninsulă îndepărtată ceea ce mulți consideră că este tradiția sfântă, mistică a creștinismului timpuriu.

Era, așadar, o oportunitate unică pentru Emily și pentru mine să îmbinăm călătoria la Sedona cu o perioadă de retragere de șase zile la mănăstirea Sf. Antonie Cel Mare. Vizitele frecvente la mănăstire îmi erau necesare nu numai pentru studiu, dar și ca sursă de reînnoire și revigorare spiri-

* Kyriacos C. Markides, *Riding with the Lion: In Search of Mystical Christianity*, Viking Penguin, New York, 1995; *The Mountain of Silence: A Search for Orthodox Spirituality*, Doubleday, New York, 2001.

tuală, un mijloc de echilibrare a stilului de viață cerebral, academic. Ne gândeam de mai mult timp la posibilitatea de a vizita mănăstirea din Arizona, ca să ascultăm detaliat, direct de la sursă, cum apăruse această instituție absolut surprinzătoare în inima unui deșert din America. Iar lucrul cel mai important era că, după ce ascultasem atâtea legende despre carisma și extraordinarele sale „daruri spirituale”, doream să facem cunoștință cu duhovnicul atonit care o înființase.

Un alt avantaj al călătoriei la Sedona era ocazia de a restabili legătura cu prietenii noștri Philip și Pat, care se oferiseră să ne ducă de la aeroportul din Phoenix la Sedona, un drum de două ore. Datorită preocupărilor noastre comune legate de chestiunile spirituale și de Cipru, unde petrecuseră și ei un timp cu o bursă Fulbright, am păstrat legătura.

— Rețineți că, atât timp cât veți fi în Arizona, trebuie să beți multe lichide, ne-a avertizat Pat, după ce Philip ne-a scos râsuflând ușurat din labirintul aeroportului și am ajuns pe autostrada interstatală corectă. Aerul este aici foarte uscat și organismul vostru are nevoie de apă, de foarte multă apă. O să vedeți destul de repede că Arizona este foarte diferită de Maine sau de Cipru în această privință.

— Sedona, a spus Philip, arătând cu mâna spre direcția în care mergeam, este mai favorabilă pentru activitățile spirituale decât oricare alt loc în care am fost. Este realmente încărcată de energie vindecătoare. Vei constata și singur destul de rapid acest lucru.

După o pauză, a continuat:

— Ne simțim bine în Sedona pentru că este centrul unor curente religioase diferite.

Pat a adăugat că, de fapt, toată Arizona e ofertantă pentru activitatea spirituală:

— Parcă se simte asta în însăși textura peisajului.

Prietenii mei erau profund spirituali, dar nu „religioși” în sensul convențional.* Erau chiar genul de oameni pe care mă așteptam să-i întâlnesc și la viitorul meu seminar.

— În această etapă a vieții noastre aveam nevoie de un loc în care să ne concentrăm mai mult asupra creșterii noastre spirituale și mai puțin asupra carierei și a realizărilor lumești, a spus Philip.

* Vezi Robert C. Fuller, *Spiritual but Not Religious: Understanding Unchurched America*, Oxford University Press, New York, 2001.

Pe parcursul câtorva ani, el reușise să lupte cu succes împotriva unui melanom, cu ajutorul unei combinații de hrană organică, terapii alternative și meditație profundă, sistematică.

— După toate acestea, așa cum știi, deșertul este ideal pentru activitatea spirituală. Corect?! Când o să ajungem acolo, ai să înțelegi ce vreau să spun. Sedona vibrează de energie spirituală.

Cu așa o introducere, abia așteptam să vedem ce ne aștepta acolo. Când am menționat numele Mănăstirii Sf. Antonie Cel Mare, a fost ceva cu totul nou pentru ei. Dar Philip a spus repede că nu este surprins că deșertul Arizona fusese ales ca locație potrivită pentru o mănăstire.

— Cel care a înființat-o trebuie să fi știut că această zonă este un centru de energie spirituală, a adăugat Philip zâmbind, când am coborât în fața unui motel primitiv, construit la câțiva kilometri mai sus de Sedona, la baza unui canion luxuriant și răcoros.

A doua zi de dimineață devreme, Pat și Philip ne-au dus într-o excursie de două ore prin canioane. Așa cum prezisese prietenii mei, plimbarea prin aer liber, în loc să mă obosească, m-a reîncărcat cu energie. După două ore de odihnă, mă simțeam gata să conduc seminarul și să-i întâlnesc pe cei 180 de oameni care veniseră cu avionul din toată țara. Printre participanți erau câțiva protestanți, un număr de catolici dezamăgiți, foști practicanți de diferite confesiuni, entuziaști ai curențului New Age, practicanți de metode holistice de menținere a sănătății, spiritualiști, acoliți ai șamanismului american nativ, evrei liberali și diverse persoane pasionate de religiile orientale, precum hinduism, budism, zen. În afară de mine și de Emily, mai erau doi ortodocși greci, un tată și fiul său, compozitor, care păreau foarte emoționați la gândul că voi explora tradiția mistică a creștinismului răsăritean împreună cu toți acești diverși căutători.

Cu excepția ateilor, a agnosticilor și a scepticilor doctrinari, se pare că era reprezentat întregul peisaj multiethnic și multireligios modern american. Eram fascinat și ușor intimidat. Aveam în fața mea o adunare de oameni în cea mai mare parte practicanți, mulți dintre ei dezamăgiți atât de opinia prevalent materialistă despre lume, cât și de religia organizată, aflați în căutarea „spiritualității autentice”. Cu toate uriașele problemele ale Americii, atât pe plan intern, cât și internațional, nu cunosc nicio altă societate în istoria lumii – mi-am spus eu în timp ce examinam din privir publicul – care să ofere parametri atât de favorabili pentru explo-

rarea nestingherită a spiritualității cum oferă America zilelor noastre. În comparație cu societățile din trecut, mai omogene din punct de vedere religios, în America multiculturală a zilelor noastre poți să aparții oricărei religii dorești, fără să te temi de ostracizare sau de riscul de a fi anatemizat ca eretic. Am împărtășit aceste gânduri cu publicul receptiv din fața mea în observațiile introductive. A fost un bun început.

Prezența lui Philip, a lui Pat și a lui Emily, în primul rând, alături de bunele mele prietene, Joan și Mary, fostele călugărițe catolice care organizaseră evenimentul, a atenuat ușoara emoție pe care o simt întotdeauna în fața unui public nou. Înainte să începă prezentările oficiale și toată lumea să-și ocupe locurile, o muziciană locală a interpretat două compoziții proprii la harpă, captivante și liniștitoare.

După câteva glume și înainte să intrăm în subiectul seminarului, i-am rugat pe participanți să reflecteze la o idee simplă. I-am rugat să se gândească pentru câteva secunde la milioanele de coincidențe care ne aduseseră pe toți împreună într-un mod precis și perfect în acea sală și în acel moment anume. O schimbare aparent minoră în viața noastră, le-am atras atenția, ar fi modificat drastic toate probabilitățile care făcuseră posibilă întâlnirea noastră. În momentul în care am observat un anumit grad de receptivitate pe chipurile participanților, i-am rugat să facă un exercițiu simplu:

— Timp de cinci minute, notați pe o bucată de hârtie toate coincidențele pe care le considerați momente de cotitură în viața dumneavoastră. Imaginați-vă cum ar fi evoluat viața dumneavoastră fără aceste coincidențe și experiențe. S-ar putea să ajungeți la câteva concluzii interesante nu numai despre viața dumneavoastră, ci și despre natura și alcătuirea realității.

Cu excepția unei doamne mai în vârstă, toți s-au arătat dispuși să participe la acest scurt și simplu exercițiu de autoexplorare. Când timpul a expirat, i-am întrebat dacă sunt de acord să împărtășească ceea ce au scris cu două persoane străine din încăpere, timp de douăzeci de minute. S-a produs multă agitație în încăpere, căci oamenii își mutau scaunele ca să caute pe cineva străin. După prezentările introductive, au început să discute febril despre viețile lor. M-am apropiat de grupul care era cel mai aproape de mine. Încăperea era străbătută de un val de energie care topea barierele anonimatului și impersonalului. Când au expirat cele douăzeci de minute, a fost nevoie de un efort suplimentar din partea mea ca să

readuc ordinea în grup. După aceea i-am întrebat care cred ei că este semnificația profundă a acestui exercițiu, dincolo de faptul că au făcut cunoștință unul cu altul. O doamnă a răspuns că toate coincidențele din viața noastră nu pot fi pur și simplu niște evenimente întâmplătoare, ci fac parte dintr-un ansamblu de interconexiuni care sfidează înțelegerea rațională. Dată fiind componența selectivă a publicului, nu m-a surprins faptul că am primit răspunsuri similare și de la alți participanți. După cum s-a exprimat unul dintre ei:

— Este important să ne amintim că viețile noastre nu sunt nici întâmplătoare, nici [simple serii de] coincidențe.

— Da. Aceasta este o axiomă spirituală împărtășită de cei mai mulți dintre marii învățători ai omenirii, am răspuns. Este antidotul pentru sentimentul contemporan de alienare, de înstrăinare de sine, de lipsă de sens. Astăzi vom explora această chestiune primordială a destinului uman cu ajutorul tradițiilor și al învățăturilor duhovnicești împărtășite de sfinții creștinătății răsăritene.

Am continuat sugerând că ceea ce poate fi adevărat despre viețile noastre poate fi adevărat și despre univers, în ansamblu, și am menționat binecunoscutul aforism „precum în ceruri, așa și pe pământ”.

Un veteran din Vietnam (pilot de vânătoare, după cum am aflat ulterior), m-a rugat să explic ce vreau să spun prin această afirmație.

— Astăzi, am răspuns, majoritatea astrofizicienilor sunt de acord că universul nostru a luat ființă ca rezultat al exploziei originare care a avut loc acum 15 miliarde de ani. Este ceea ce numesc ei teoria Big Bang a creării universului. Astrofizicienii sunt, de asemenea, de acord că, dacă în timpul exploziei s-ar fi produs o modificare infinitesimală a temperaturii, universul nostru, așa cum îl cunoaștem, nu ar fi putut lua naștere. Așadar, orice ființă umană care reflectează la creație, trebuie să-și dea seama că în cosmos nimic nu este un rezultat al întâmplării. Probabilitatea ca universul să fie produsul unei astfel de întâmplări este egală cu probabilitatea ca – așa cum s-a exprimat odată cosmologul britanic Fred Hoyle – o tornadă să răvășească un depozit de fiare vechi și să dea astfel naștere unui avion perfect operațional.^{*} Mi-am

^{*} Paul Davis, *E.T. and God: Could Earthly Religions Survive the Discovery of Life Elsewhere in the Universe?*, în „Atlantic Monthly”, septembrie 2003, p. 112; cf. și Paul Davis, *The Mind of God: The Scientific Basis for a Rational World*, Simon & Schuster, New York, 1992.

amintit și ceea ce a spus cândva un recunoscut filozof contemporan care studiază tema conștientului, Ken Wilber, că *nicio ființă omenească rațională care reflectează la crearea universului nu poate să nu devină idealistă*. Prin această afirmație dorea să spună că în spatele creării universului trebuie să se afle o realitate inteligentă. Altfel, susține el, cum ar fi putut particulele de praf care au luat naștere în momentul exploziei cosmice – probabil *ex nihilo* – să se găsească una pe alta și să creeze un univers atât de complicat și infinit de complex? Wilber ajunge la concluzia că formulele matematice și legile naturii trebuie să fi fost anterioare creației, noțiuni cu care Platon ar fi fost perfect de acord. Așadar, trebuie să reținem întotdeauna că știința materialistă are autoritatea să ne spună cum sunt lucrurile doar din momentul exploziei până astăzi. Nu are legitimitatea, nu are puterea să ne spună nimic despre ceea ce s-a întâmplat sau despre ce a existat înainte de explozie. Nu ne poate spune nici de ce a avut loc, în general, această explozie. Acesta este domeniul religiei și al spiritualității, iar autoritățile legitime în această chestiune sunt marii sfinți și profeți, nu oamenii de știință specializați, care nu pot ști absolut nimic despre realitățile spirituale.

Așadar, ceea ce pare a fi adevărat pentru univers, am concluzionat eu, trebuie să fie adevărat și pentru viețile noastre. La urma urmelor, noi suntem o parte integrantă a miraculosului univers. Pornind de la această premisă, viața noastră nu poate fi accidentală, ci, așa cum susțin duhovnicii creștini ortodocși răsăriteni, este guvernată de legi spirituale stabilite de Providență în eternitate. Astăzi vom încerca să explorăm câteva dintre aceste legi, studiind viețile și învățăturile înțelepților și ale sfinților.

După acest scurt exercițiu, am împărtășit publicului câteva dintre principalele coincidențe din propria viață, care au definit cadrul preocupărilor mele pentru tradiția mistică creștină și explorarea acestora, tradiție pe care ne pregăteam să o examinăm și acum.

— Totul a început cu o excursie la Muntele Athos în primăvara anului 1991. Așa cum unii dintre dumneavoastră știu probabil, Athos este o peninsulă din nordul Greciei, cu o lungime de peste 48 de km și o lățime de 16 km. În ultimii 1000 de ani, a fost o republică monastică și un loc de refugiu al călugărilor și pustnicilor ortodocși răsăriteni, care au practicat în tăcere un mod de viață străvechi, ascetic, al cărui scop primordial este unirea cu Dumnezeu. Nu mi-aș fi putut imagina

nicio- dată că o călătorie la una dintre aceste mănăstiri îmi va schimba viața atât de profund și decisiv.

Am povestit apoi întâlnirea „întâmplătoare” cu părintele Maximos, un călugăr tânăr pe care îl cunoscusem în fața porții primei mănăstiri pe care am vizitat-o.

— La fel ca cei mai mulți oameni din această lume modernă, eram bănuitor în legătură cu monahismul și îl consideram un anacronism instituțional, o relicvă a epocii medievale. Inițial m-am dus la Muntele Athos din curiozitate și la insistența unui prieten, care m-a îndemnat să-mi depășesc prejudecățile și să-l însoțesc într-un pelerinaj la Muntele Athos, pentru a-i cunoaște, cum s-a exprimat el, pe adevărații îndrumători spirituali, ale căror chipuri luminoase radiau iubirea pentru Hristos.

Întâlnirea cu părintele Maximos, am continuat, a fost, de fapt, confirmarea empirică a promisiunii făcute de prietenul meu, Antonis. Mi-am dat seama curând că acest tânăr călugăr atonit în vârstă de treizeci și trei de ani poseda o înțelepciune ieșită din comun, pe care mi se părea că nu o dobândise numai din cărți, ci și, în esență, prin experiență directă. M-am simțit imediat atras de părintele Maximos, care a devenit de atunci principalul meu mentor și îndrumător în cercetările mele referitoare la tradiția mistică creștină răsăriteană.

Am constatat curând după întâlnirea noastră inițială că, deși era atât de tânăr, părintele Maximos avea reputația de *pneumatikos*, adică îndrumător spiritual și călăuză pentru laici, precum și pentru preoții și călugării ortodocși. Am fost profund impresionat nu numai de cunoștințele lui temeinice în domeniul tradiției spirituale pe care o reprezenta, ci și de viața lui, care întruchipa această tradiție. Am descoperit că este un îndrumător și un confesor iubitor și compasional, înzestrat cu un simț al umorului foarte dezvoltat și dezarmant.

După vizita inițială la Muntele Athos, am decis să-mi schimb orientarea scrierilor de la cercetarea opiniei despre lumea misticilor laici, care mă preocupase în ultimii zece ani^{*}, la tradiția spirituală pe care o reprezenta părintele Maximos. Această schimbare de reorientare a fost posibilă pentru mine în urma unei serii de coincidențe neobișnuite și ca

^{*} Kyriacos C. Markides, *The Magus of Strovolos: The Extraordinary World of a Spiritual Healer*, Penguin, New York, 1985; *Homage to the Sun: The Wisdom of the Magus of Strovolos*, Penguin, New York, 1987; *Fire in the Heart: Healers, Sages and Mystics*, Penguin, New York, 1991.

urmare a faptului că părintele Maximos a fost rugat chiar de îndrumătorii săi să se întoarcă în Cipru, de unde era originar, pentru a ajuta la reînvierea monahismului pe insulă. Începând din anii 1990, l-am vizitat în fiecare vară și în timpul vacanțelor sabatice și cu ajutorul lui am început cercetarea tradiției mistice a spiritualității ortodoxe răsăritene, cercetare pe care am continuat-o apoi toată viața.

Am continuat povestind audienței că apropierea de părintele Maximos m-a ajutat să depășesc opinia total negativă și predispoziția împotriva religiei organizate. Acest negativism era moștenirea formării mele academice, care, în general, fusese ostilă față de religie. La puțin timp după ce am fost la Muntele Athos și l-am cunoscut pe părintele Maximos, mi-am dat seama că în însăși structura bisericii existau o înțelepciune și o cunoaștere profunde. Această cunoaștere și înțelepciune fuseseră păstrate din primii ani ai creștinismului în cadrul mănăstirilor și în liturghia, și în slujbele bisericești, în *Ecclesia*. Iar prin acest termen înțeleg nu numai structura bisericii, ci și suma tuturor practicilor și metodelor sale, textele sacre, mărturiile sfinților, învățăturile lor și modalitatea de cunoaștere experiențială a lui Dumnezeu.

— Imaginați-vă cât am fost de fascinat, am continuat, când am descoperit că, în cadrul propriei mele tradiții culturale, exista un sistem de „îndrumători”, despre care credeam că sunt caracteristici numai în budism și hinduism.

Am explicat că ceea ce înțelegeam prin îndrumare era un sistem de ucenicie, de mentorat, prin care un îndrumător, în mod ideal, unul binecuvântat de Duhul Sfânt, supervizează dezvoltarea duhovnicească a adepților săi. Scopul mentoratului său este să-i călăuzească spre experiența directă a divinului și a unirii cu Dumnezeu, care în biserica răsăriteană se numește *Theosis*. Am făcut o pauză ca să răspund la întrebări. Era clar că tradiția spirituală pe care o prezentam eu era în întregime nouă și necunoscută publicului meu.

— Fundamentele învățăturilor sfinților duhovnici ai creștinismului răsăritean, am continuat, pot fi însumate în „Calea Întreită”, călătoria sufletului spre unirea cu Dumnezeu. Aceasta se desfășoară în trei etape distincte.

Am luat un *marker* negru și am scris pe *flipchart*: *Catharsis*, *Fotisis*, *Theosis*.

— Dați-mi voie să vă explic ce înseamnă aceasta. După cum susțin duhovnicii creștini răsăriteni, toate ființele umane trăiesc în *amartia*, adică în păcat, ceea ce nu înseamnă încălcarea unor precepte morale, așa cum se înțelege de regulă, ci o viață ruptă de Dumnezeu. Pe baza relatărilor din *Facerea**, primii oameni au trăit în Paradis, într-o stare de uniune fericită cu Dumnezeu. Ocupația lor principală era să-l contemple pe creatorul lor. „Căderea” marchează ruperea acestei uniri, aruncarea omenirii într-o stare de alienare și de îndepărtare de Dumnezeu. Ieșirea noastră din Eden înseamnă că am pierdut perspectiva originii noastre. Drept urmare, ne-am îndreptat atenția exclusiv spre lumea creată, uitând complet de originile noastre divine. Pe măsură ce am fost prinși în lupta pentru supraviețuire, inimile noastre au împietrit și au devenit oarbe la faptul că avem o moștenire divină. Nu știm cine suntem cu adevărat, nici nu cunoaștem bucuria asociată cu starea de armonizare și comuniune continuă cu divinul. Sfinții duhovnici ne învață că această ignoranță și uitare reprezintă „boala fundamentală a inimii”, problema cea mai importantă a existenței noastre și întreaga noastră suferință psihologică și spirituală. În consecință, suntem obsedați și concentrați exclusiv pe plăcerile efemere ale acestei lumi: mâncare, sex, posesiuni materiale, putere, reputație etc. Pe scurt, am devenit fii risipitori și fiice risipitoare și ne irosim viețile. Cu cât urmărim cu mai multă patimă aceste scopuri, cu atât mai mare este distanța dintre noi și Dumnezeu, adevăratul izvor de împlinire și salvarea supremă.

— Această stare este o existență plină de durere și de suferință. Dar la un moment dat, fiul risipitor, extenuat, devine conștient de nenorocirea sa și tânjește după palatul tatălui său iubitor, unde până și servitorii, după cum afirmă parabola, o duc mai bine decât el. Fiul risipitor decide să se întoarcă acasă plin de umilință, având încredere în infinita compasiune și în iertarea tatălui său. Acesta este momentul când sufletul suferă *metanoia*, pocăința, o transformare radicală a inimii și a minții. Așa cum se exprimă un scriitor religios contemporan: „Căința înseamnă să ne trezim din somnul ignoranței, să ne redescoperim sufletul, să redobândim sensul și scopul vieților noastre răspunzând incomparabilei iubiri a Celui care nu este *de pe această lume*”^{***}. Procesul dificil și anevoios al călătoriei de întoarcere începe din acest punct de cotitură care este *metanoia*.

* Geneza. (N. red.)

*** John Chryssavgis, *Soul Mending: The Art of Spiritual Direction*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 2000, p. 1.